

“Vrijheid is geen bezit”

Toespraak 4 mei 2025

Vandaag herdenken we, zoals elk jaar op deze dag, de Nederlandse burgers en militairen die zijn omgekomen sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, in oorlogssituaties, tijdens gewapende conflicten en bij vredesmissies. Het is een eerbetoon aan hen die hun leven gaven voor onze vrijheid. Aan hen die zich verzetten. Aan hen die hun stem verhieven, terwijl de stilte van angst om hen heen almaar luider werd. Aan hen die nooit terugkwamen.

En het is een moment van troost voor de nabestaanden. We mogen nooit vergeten wat er toen is gebeurd.

Lang dachten velen dat oorlog iets was van het verleden. Iets dat je terugvindt in boeken, in zwart-wit beelden op tv, of in verhalen van grootouders. Maar de realiteit heeft ons ingehaald. De afgelopen jaren hebben we gezien hoe snel vrede kan wankelen, hoe broos vrijheid is, hoe dichtbij oorlog ineens kan komen. Oekraïne herinnert ons daaraan, elke dag opnieuw.

Maar het verleden leert ons de lessen die we vandaag nodig hebben. Daarom wil ik vandaag iets persoonlijks met u delen. Iets wat mij diep raakte en me een nog beter besef gaf van wat wij herdenken op deze dag.

Afgelopen jaar bezocht ik Auschwitz. Een plek die je kent van beelden, van verhalen, van boeken. Maar niets bereidt je voor op wat je voelt als je er daadwerkelijk bent. De lucht leek er kouder, de stilte zwaarder. Zelfs op een heldere dag hing er iets duisters. Alsof het leed van miljoenen mensen in de grond is blijven hangen. Alsof hun laatste adem daar nog rondwaart.

Het was een kil gevoel dat ik niet eerder heb ervaren. Geen kou van de wind, maar een kou die tot op je botten kruipt. Een gevoel dat de menselijke geest tot het uiterste werd beproefd, en dat de mens — tot mijn afschuw — in staat bleek tot het allerergste.

Daar pas voel je hoe ziek een ideologie kan worden. Hoe haat en superioriteitswaan een complete beschaving onderuithaalt. Hoe het systeem van de genocide niets aan het toeval overliet: de registratie, het vervoer, de

selectie, het vermoorden, het vernietigen van elk spoor. Een fabriek van de dood.

Je loopt daar langs rails, langs barakken, langs gaskamers... en ineens wordt geschiedenis tastbaar. Het is niet langer abstract. Het is daar. Je staat op de plek waar 1,1 miljoen mensen werden vermoord. Omdat ze Joods waren. Omdat ze Roma waren. Omdat ze homoseksueel waren. Omdat ze anders waren.

En dat is misschien wel het meest verontrustende: dat dit kon gebeuren, georganiseerd, stap voor stap, gesteund door een maatschappij die het liet gebeuren — of zelfs actief meewerkte.

En als we dan vandaag herdenken, dan doen we dat niet alleen voor de mensen die zijn omgekomen. We herdenken ook het moment waarop de menselijkheid is verloren gegaan.

Want dat is het échte gevaar van oorlog: niet alleen het geweld, maar de afbraak van onze moraal. Daarom is herdenken zo belangrijk. Want pas als we herinneren, kunnen we begrijpen. Pas als we begrijpen, kunnen we voorkomen.

Het roept soms de vraag op: hoe had dit kunnen gebeuren? Of zelfs — hoe had dit kunnen worden voorkomen?

Wat als Adolf Hitler wél was aangenomen op de kunstacademie, en hij zijn frustratie op het doek had kunnen botvieren in plaats van op de wereld? Wat als Reinhard Heydrich wél fatsoenlijk trompet had kunnen spelen en nooit de architect van de Endlösung was geworden? Wat als Heinrich Himmler atletischer was geweest, echt soldaat was geworden, en zijn leven een andere wending had genomen?

Zou het dan anders zijn gelopen? Was Auschwitz dan nooit gebouwd? Was de Holocaust dan niet gebeurd?

Ik vrees van niet. Want het kwaad zit niet alleen in een individu. Het zit ook in de voedingsbodem waarop haat kan groeien, in de systemen die macht geven aan ideologieën van uitsluiting, en in de passiviteit van omstanders. Als het niet deze mannen waren geweest, dan misschien anderen.

En dat is misschien nog wel beangstigender: dat het niet alleen ging om wie zij waren, maar om wat er mogelijk was in die tijd, in die maatschappij.

Daarom is herdenken zo belangrijk. Want pas als we herinneren, kunnen we begrijpen. Pas als we begrijpen, kunnen we voorkomen.

Maar begrijpen alleen is niet genoeg. Het verleden laat ons zien wat er gebeurt als mensen hun morele plicht negeren — als niemand opstaat, als niemand ingrijpt.

Begrijpen moet leiden tot handelen. Tot waakzaamheid. Tot moedige keuzes.

Want het begint niet met geweld. Het begint met woorden. Met onverschilligheid. Met steeds een stapje verder. En precies daarom ligt de echte les van herdenken in wat wij vandaag doen — en laten.

En ook vandaag moeten we weer keuzes maken. Kleine keuzes, misschien. Wat je zegt. Wat je deelt. Hoe je kijkt naar anderen. Maar ook grote keuzes: waar je voor staat. Wat je toelaat. Wat je tolereert.

Het leven confronteert ons voortdurend met keuzes – sommige klein, andere van levensbelang. Wat maakt een mens goed? Is het de intentie, de daad, of het besef van verantwoordelijkheid?

Soms staan mensen in omstandigheden waarin het juiste kiezen geen duidelijke optie lijkt. Angst, groepsdruk of de drang om te overleven kunnen ons morele kompas doen wankelen.

Juist daarom is het essentieel om stil te staan bij onze waarden, bij wat menselijkheid betekent. Want het is vaak niet de afwezigheid van kwaad, maar de moed om niet mee te gaan in het verkeerde, die een mens goed maakt.

Dat is de kern van 4 mei. Herdenken is niet alleen stilstaan bij wat is geweest, het is ook nadenken over wat jij doet in jouw tijd. Of jij kiest voor menselijkheid, voor rechtvaardigheid, voor vrede.

Want vrijheid is geen bezit. Het is een opdracht.

En daarom zijn we hier. Daarom herdenken we.

Voor hen die nooit terugkwamen.

Voor hen die de dood in de ogen keken, maar de hoop niet lieten sterven.

Voor hen die stierven om ons te laten leven.

Maar ook:

Voor onszelf.

Voor onze kinderen.

Voor de toekomst.

Zodat wij nooit vergeten. En nooit, nooit meer laten gebeuren.